

TERESA KACZOROWSKA

Dwunastu na Trzynastego

Emigranci stanu wojennego

Biblioteka Związku Literatów na Mazowszu

Tom 12

Opracowanie graficzne, projekt okładki:

Wanda Mierzejewska

Redakcja, indeks nazwisk, korekta:

Andrzej Artur Falenta

Zdjęcia:

Z archiwów bohaterów książki, Teresa Kaczorowska

Na okładce:

Rzeźba **Jerzego Tepera** z Warszawy „Tryptyk polski. Kolumna Solidarność”. Litera na niej, poza słowem „Solidarność”, pochodzą ze skrótów nazw aparatu przemocy PRL: PZPR, ZOMO, ORMO, SB, WRON, LWP, MSW, WSW, TV, ZMS. Po drugiej stronie rzeźby widnieje cytat, który artysta widywał w stanie wojennym w warszawskich toaletach: „Orła wrona nie pokona/ pierwszej skona piea” .

© Copyright by Teresa Kaczorowska

ISBN: 978-83-62450-52-7

**Wydawca dziękuje za pomoc w sfinansowaniu druku książki
Drukarni J. J. Maciejewskich w Przasnyszu
oraz Starostwu Powiatowemu w Przasnyszu**

Wydanie pierwsze. Ciechanów 2011

Wydawca:

Związek Literatów na Mazowszu
ul. Stażacka 5, 06-400 Ciechanów
www.zlmaz.pl

Druk i oprawa:

J. J. Maciejewscy, Przasnysz

OD AUTORA

Książka ta jest wynikiem moich spotkań z rodakami, którzy stali się emigrantami w następstwie wprowadzenia w Polsce, 13 grudnia 1981 roku, stanu wojennego. Wybrałam dwunastu z licznej – niektórzy badacze oceniają, że dwumilionowej – emigracji solidarnościowej, aby na przykładzie dwunastu losów uświadomić jak stan wojenny, ogłoszony w państwie środkowej Europy pod koniec XX wieku i trwający niemal dwa lata, przyczynił się do pozbawienia setek tysięcy Polaków nadziei i ojczyzny. Doprowadził do rozbicia ich rodzin, utraty przyjaciół, domów, czy profesji. Spowodował poniewierkę po całym świecie bezdomnych polskich patriotów, czasami nawet ich wykorzenienie, choć większość z nich do dziś jest wrażliwa na polskie sprawy. Całe szczęście, że wielu wygnańców poradziło sobie w życiu na obczyźnie. Za to Polska straciła rzeszę zdolnych i cennych, wykształconych i operatywnych obywateli, którzy dziś pracują na imię oraz sukces innych krajów globu.

Z większością moich dwunastu bohaterów spotkałam się w nowym miejscu osiedlenia. Znalazłam ich na obydwu półkulach, w siedmiu państwach: Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Francji, Belgii, Włoszech, Szwajcarii i na Węgrzech. Na podstawie rozmów z nimi powstało dwanaście dokumentalnych reportaży. Pokazują one typowych, ale i wyjątkowych emigrantów stanu wojennego – bohaterów tamtego niezwykle dramatycznego czasu. Przybliżają zarówno aktywnych działaczy NSZZ „Solidarność”, jak i osoby, które stan wojenny zastał w innych krajach i postanowiły już do swojej ojczyzny nad Wisłą nie powrócić. Są wśród nich intelektualiści, naukowcy i biznesmeni, którym stan wojenny pokrzyżował plany, wygnał z Polski, skomplikował rozwój i przeważnie uniemożliwił pełną karierę poza krajem. Są artyści, którzy z mozołem i od nowa musieli w obcych państwach budować swoje twórcze warsztaty i kontakty. Są też aktywni bojownicy o wolną Polskę, głównie robotnicy – i to oni zapłacili najwyższą cenę za walkę o Niepodległą. Moje badania w Instytucie Pamięci Narodowej, które uzupełniają opowieści niektórych bohaterów tej książki, ideologicznych, oddanych działaczy NSZZ „Solidarność” – pokazują okrucieństwo wobec nich aparatu przemocy PRL, mało znane mechanizmy funkcjonowania państwa totalitarnego, ujawniają oblicze Polski Ludowej jako kraju walczącego z własnym narodem.

Publikacja *Dwunastu na trzynastego* jest moją autorską propozycją na przypomnienie Polakom, szczególnie młodym, ogłoszonego trzydzieści lat temu przez władze PRL stanu wojennego i jego skutków. Jest to obecnie bardzo ważne. Stan wojenny z 13 grudnia 1981 roku nie został bowiem do dziś rozliczony, a nawet oficjalnie potępiony. Odpowiedzialnych za jego wprowadzenie nie tylko nie osądzono i nie ukarano, ale w ostatnich latach stają się oni wręcz bohaterami i ludźmi honoru... Natomiast zasłużeni w walce z reżimem komunistycznym o wolną Polskę są wymazywani z szerszej świadomości narodowej, niedoceniani, często wegetują w nędzy, albo – jak w przypadku emigrantów stanu wojennego – całkowicie skazywani na wydalenie i zapomnienie.

Dziękuję wszystkim, którzy pomogli mi w wydaniu tej publikacji.

Teresa Kaczorowska

15 października 2011

INDEKS OSÓB

A

Afenda Stanisław 63
Alain Marie-Claire 147
Anders Władysław, gen. 49
Andropow Jurij 77
Andruszewski Marek 159
Asnyk Adam 137

B

Bach Jan Sebastian 147, 150
Barańczak Stanisław 37-38, 65
Bartoszcze Piotr 63
Ben Tadeusz 183
Bereś Aniela 67
Bereś Anna 67
Bereś Joanna 67
Bernacny 87, 92
Bernacka Bożena 86
Bernacka Dajana 91
Bernacka Ewa 86, 92
Bernacka z d. Sacha Roma 86-88, 92
Bernacki Stanisław (Stan) 84-95
Bernacki Tomasz (Thomas) 91-92
Bernacki Tadeusz 86, 88, 92
Bocheński Józef Maria 122-123
Bogusławski Wojciech 49
Bonaparte Napoleon 46
Bondrczuk Ewa, z d. Myślińska 37
Bondarczuk Mariusz 32-34, 36-38
Borodeńko 161
Borusewicz Bogdan 13
Brabłowie 120
Brablec Antoni 120-122
Brablec Zozi 121
Braun Andrzej 54
Braun Elżbieta, z d. Szymanowska 50

Braun Grzegorz 65, 67
Braun Jerzy 49-50, 58
Braun Juliusz 49-50, 55, 58
Braun Juliusz Jan 55
Braun Justyna 65, 68
Braun Kazimierz 44-69
Braun Kazimierz (stryj) 50
Braun Tereliza 55
Braun Zofia zob. Reklewska-Braun
Zofia
Braun-Bereś Monika 65, 67
Brejdygant Stanisław 58
Breżniew Leonid 17, 77, 179
Broel-Plater Władysław, hr. 126
Brysz Wanda 128
Bronarski Ludwik 123
Byrska Irena 52
Byrski Tadeusz 52

C

Camus Albert 68
Chmielewska Teresa, z d. Nitowska
27, 35, 41
Chomczyk Paweł 46
Chopin Fryderyk 123
Cichy Henryk 181
Cieśluk 161
Conte Marcelle 128
Cywiński Bohdan 165
Czajkowski Michał, ks. 29
Czernienko Konstantin 77
Czerny Zygmunt 11

D

Dajnowski Andrzej 94
Daszkiewicz W. 179-180

Dąbrowscy 10
 Dąbrowska Jadwiga 8-25
 Dąbrowski Stefan Tytus 10, 25
 Dąbrowski Wacław, płk. 33
 Defoe Daniel 68
 Dejmek Kazimierz 57
 Derdowski Krzysztof 187
 Diessbach de 128
 Dobosz Bogdan 22
 Domańska Jadwiga 49
 Domański Janusz 34
 Dubas Kazimierz 88
 Duccy 73-74, 81
 Duka z d. Dolányi Agnieszka 73-74, 81
 Duka z d. Maciejewska Helena 72
 Duka z d. Maciejewska Zofia 73
 Ducki Jerzy 73
 Ducki Józef 72-73
 Ducki Krzysztof 70-83
 Ducki Tomasz 81
 Ducki Witold 81
 Dziobak Ryszard 160

E

Engle Ron 65
 Estreicher Maria 128

F

Faustyna, św. 46
 Fedorowicz Tadeusz, ks. 66
 Fedrigo Claudio 123
 Fiszbach Tadeusz 15
 Frasyniuk Władysław 62

G

G. Zygmunt (TW „Jacek”) 38
 Gavras Costa 78

Giedroyc Henryk 127
 Giedroyc Jerzy 51
 Gierek Edward 13-15, 158
 Glemp Józef, kard. 161
 Głowacki, prok. 132
 Gołębiowscy 148
 Gołębiowska Karolina 148
 Gołębiowska z Bielickich Krystyna 145
 Gołębiowski Karol 144-153
 Gołębiowski Michał 151
 Gołębiowski Romuald 145, 149
 Gołębiowski Wincenty 145
 Gombrowicz Witold 69
 Gorbaczow Michaił 77
 Gordziej Zbigniew 104
 Gozdek Andrzej 94
 Gulbinowicz Henryk, kard. 56-57
 Grubich Joachim 146
 Gwiazda Andrzej 13-14, 183
 Gwiazda Joanna 13

H

Haiman Mieczysław 45
 Havel Vaclav 67
 Hurkała Stanisław 140

J

Jadwiga, królowa 45
 Jakubiak z d. Zdyb Anna Grażyna 131, 134, 138, 140
 Jakubiak z d. Rayss Krystyna 131
 Jakubiak Paweł 131, 137-141, 143
 Jakubiak Piotr Wiesław 130-143
 Jakubiak Wincenty 131
 Jan Kanty, św. 46
 Jan Paweł II, papież 15-16, 20, 23, 31, 39, 47, 51, 58, 69, 76, 107, 117, 156, 164, 166

Jancarz Jerzy, ks. 76
 Jankowski Henryk, ks. 15, 76
 Jaroszewicz Piotr, premier 157
 Jaruzelski Wojciech, gen. 17-19, 23,
 33, 60, 83, 148, 164, 175
 Jasieński Bruno 69
 Jaworski Zbigniew 176
 Jezus Chrystus 15
 Joyce James 69
 Juda Wiktor 133

K

K. Iza 185
 Kaczorowska Teresa 6
 Kaczorowski Ryszard, prezydent 141
 Kaczyński Jarosław, premier 29
 Kaczyński Lech, prezydent 13
 Kajzar Helmut 57
 Kamiński Łukasz 20, 62, 124, 132,
 135, 159-160, 174, 179
 Karasek Krzysztof 30
 Karpowicz Tymoteusz 65
 Karuzel-Sawa Marietta 146
 Kasia (z Bielska-Białej) 81
 Kasprzyk Jacek 149
 Kazimierz, św. 46
 Kelseving (rodzina) 167
 Kilanowscy 101, 103-104
 Kilanowska Marta 97, 101, 103
 Kilanowski Marek 97-99, 101, 103
 Kilanowski Michał 98, 101-103
 Kiszczak Czesław, gen. 63
 Kołodziej Andrzej 14
 Konopnicka Maria 155
 Kościuszko Tadeusz 94, 125
 Kotlarczyk Mieczysław 49, 52
 Kotlarz Roman, ks. 157
 Kott Jan 65
 Kowalski Jerzy 37
 Kowalski Ryszard 159
 Kozanecki Stanisław 180

Kozerawski Jan (TW „Piotr”) 38
 Kozińska Hanna 10
 Kralczyński Andrzej 159
 Krasieński Zygmunt 9, 125
 Kruczkowski Leon 51
 Kuczyński Waldemar 20, 22
 Kulczyccy 181
 Kulczycki Jerzy 179, 181, 183
 Kupczyk Grzegorz „Grisza” 158, 166-
 167, 169, 171
 Kukula Sławomir 137
 Kurasiewicz Ligia 132-133, 135
 Kuroń Jacek 67, 158

L

Leff Thomas 65
 Legutko Karol, ks. 145
 Lehar Franciszek 150-151
 Lewandowska Halina 176
 Lewandowski Benedykt 183
 Lewandowski Gerard 176
 Lipski Jan Józef 158
 Lis Bogdan 14
 Logan Robert 109
 Lyro Alicja 133

Ł

Łempicka Tamara 48
 Łukasiewicz Juliusz 31
 Łukaszewicz Danuta 58
 Łukaszewicz Józef 58

M

Maciejewski Jerzy Lech 72, 74
 Macierewicz Antoni 41, 158, 163
 Magni Anna 111-112
 Magni Emanuel 111

Magni Gianni 111, 115-116
 Magni Krystyna 111
 Makowski Marian 180
 Malczewski Antoni 125
 Małek Edwin 183
 Małkowski Stanisław, ks. 76
 Małota Bogusław 159
 Markuszewski Jerzy 52
 Matejczuk Stanisław „Student” 184-186
 Mazowiecki Tadeusz, premier 22
 Mazurkiewicz-Kondrat Irena 135-136
 Mehoffer Józef 128
 Miąsik Andrzej 133, 137
 Mickiewicz Adam 45-47, 57, 125
 Mikołajska Halina 52
 Miłosz Czesław 37, 53, 65, 159
 Minelli Liza 81
 Młynarski Wojciech 146
 Moczulski Leszek 158
 Modrzejewska Helena 48, 68
 Mościcki Ignacy, prezydent 123, 126
 Mrozek Sławomir 57

N

Napierała Marek 176
 Narutowicz Gabriel, prezydent 126
 Niemczyk Włodzimierz 132
 Niewadzi, ks. 133
 Norwid Cyprian Kamil 24, 51, 68
 Nowak Denis 94
 Nowotarska Maria 48

O

Oleński Zbigniew, por. 31-32
 Olszewski Jan, premier 158
 Opieński Henryk 128
 Orosz Istvan 71, 79

Osterwa Juliusz 49
 Owczarek Bogumił, płk. 32, 37

P

Pachnik Tadeusz 136, 138
 Paderewski Ignacy Jan 48, 86, 93-94, 126
 Papciak Alina 89
 Papciak Walter 89
 Papciakowie 89
 Pastuszewski Bronisław 177, 179-180
 Pastuszewski Stefan 177, 179, 187
 Patek Antoni Norbert 125
 Pater Kazimierz 135-136
 Pawłowska-Kilanowski Bożena 96-109
 Pawłowski Janusz 29
 Pernal Marek 18
 Piaseccy 181
 Piasecki Adam 174-176, 183
 Pienkowska Alina 14
 Pilitowska Maria 48
 Piłsudski Józef, marszałek 126, 132
 Pinczehely Sandor 79
 Plachimowicz Kazimierz 135, 137
 Płonczyński Andrzej 145
 Pocs Peter 79
 Pokrywka, ks. 163
 Poniatowski Kazimierz 88
 Popiełuszko Jerzy, bł. 63, 76, 131, 183
 Prochowska-Frańczak Maria 135
 Przemyk Grzegorz 63
 Pułaski Kazimierz 94
 Pyjas Stanisław 63

R

Raczek Tomasz 59
 Rakowski Janusz 127-128
 Reagan Ronald 23, 76, 91

Rayzacher Maciej 52
 Reiff Ryszard 17
 Reklewska-Braun Zofia 47, 56, 64-66,
 68
 Reszka Grzegorz 42
 Rogg Lionel 147
 Roman Izabela 94
 Różewicz Tadeusz 51, 62
 Rudnicki Daniel 187
 Rulewski Jan 160, 180
 Rybkowski Jerzy, ppłk. 167

S

Sacha Stanisław, kpt. 86
 Sadowska Barbara 63
 Samorjai Ádám 73
 Samson Romuald, por. 34
 Schechner Richard 65
 Schiller Leon 48
 Schneider M. 147
 Siedlecki Edward 180
 Siejek Jerzy, ppłk. 167
 Sienkiewicz Henryk 92, 126
 Siwek Franciszka 167
 Skłodowska-Curie Maria 48, 126
 Skórzyński Jan 18
 Sławiński Janusz 32, 35
 Sławka (Ukrainka) 101
 Słowacki Juliusz 123, 125
 Służel R., por. 32
 Solorz Zygmunt 29
 Sołyga Roman, ppłk. 36-37
 Sosińska Ewa 149
 Spudych Barbara 176
 Spudych Alfons 176
 Stanny Janusz 75
 Stalin Józef 156
 Staszewscy 183, 186
 Staszewska Alicja 173, 176-177, 182,
 187
 Staszewska Iwona 177, 181, 187

Staszewski Grzegorz 172-187
 Stich Otto, prezydent 123
 Stępień Jerzy 163
 Sutarski Konrad 71
 Sygnarscy 124, 129
 Sygnarska Helena 120
 Sygnarska Ludwika 120-121, 127
 Sygnarski Jacek 118-129
 Sygnarski Władysław 120
 Szeremietiew Romuald 183
 Szymanowski Karol 126
 Szymkiewicz Jarosław 59

Ś

Ślęczka, por. 162-163
 Śmieszek Franciszek 112
 Śmieszek Krzysztof 112, 114-115
 Śmieszek Wanda, z d. Kwapien 112
 Śmieszek Włodzimierz 112
 Śmieszek-Magni Jolanta 110-117
 Śmieszkowie 112
 Śnieżko Stefan 163
 Świętochowski Aleksander 9

T

Tagliavini L. F. 147
 Tenorowicz Krzysztof 59
 Terlecki Ryszard 13, 76
 Titenbrum Wanda 176
 Tomsza Leszek 176
 Turowicz Jerzy 170
 Tyrpa Richard 169

U

Urban Jerzy 17-18

V

Vallee Lilian 37
Verschraegen Herman 147
Venulet Jan 128

W

Walentynowicz Anna 13-15
Waligóra Grzegorz 20, 62, 124, 132,
135, 159-160, 174, 179
Wałęsa Lech, prezydent 14, 18, 21,
165
Wałęsowa Danuta 165
Węgrzyn Andrzej 156, 161
Węgrzyn Franciszek 156
Węgrzyn Jadwiga 169
Węgrzyn z d. Choczyńska Jadwiga 156
Węgrzyn Jan Stefan 154-171
Węgrzyn Janusz 157, 170
Węgrzyn Joanna 157
Węgrzyn Małgorzata 157, 165, 167,
169-170
Węgrzyn Stefan 156, 166
Węgrzynowa Halina 161-162, 165-166
Węgrzynowie 165-167
Wielebińska Danuta 61
Wierciński Edmund 49
Wiśniewska Agata 150-151

Witkiewicz Stanisław Ignacy 69
Witkowsy 38, 42
Witkowska z d. Turkiewicz Lila (Alicja)
27, 30, 32, 35, 38
Witkowska Marta 38
Witkowska Małgorzata 38
Witkowski Tadeusz 26-43
Witkowski Tadeusz, ojciec 27
Witkowski Tomasz 38
Władysław Jagiełło, król 45
Wojciech, św. 46
Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II,
papież
Wranik Maryla 164
Wyszkowski Krzysztof 13
Wyszyński Stefan, kard. 17, 50, 163

Z

Ziemiński Wojciech 183

Ż

Żółtowska Zofia 10
Żeromscy 50
Żeromski Stefan 50
Żukowski Andrzej 159

SPIS TREŚCI

Od Autora	5
„Norwid w spódnicy” na skraju... (Jadwiga Dąbrowska, Paryż, Francja)	9
Niepokorny „Docent” (Tadeusz Witkowski, Ann Arbor, USA)	27
Bohater zadżumiony (Kazimierz Braun, Buffalo, USA)	45
Artysta z misją i plakatem (Krzysztof Ducki, Budapeszt, Węgry)	71
Biznesmen z syndromem Wembley i Paderewskiego (Stan Bernacki, Chicago, USA)	85
Matka z dziećmi na preriach (Bożena Pawłowska-Kilanowski, Hafford, Kanada)	97
Włoszka z sercem w Krakowie (Jolanta Śmieszek-Magni, Lurate Caccivio, Włochy)	111
Pasjonat w alpejskim kraju (Jacek Sygnarski, Fryburg, Szwajcaria)	119
Wyniany filolog (Piotr Jakubiak, Ottawa, Kanada)	131
Wirtuoz ze złamaną karierą (Karol Gołębiowski, Bruksela, Belgia)	145
Wszędzie obcy (Jan Węgrzyn, Minneapolis, USA)	155
Nieuleczalny bojownik o wolność (Grzegorz Staszewski, Kraina Lord Raven, Kanada)	173
Indeks osób	189